

Universitätsbibliothek Wuppertal

**Symbolarvm Libri XVII. Qvibvs P. Virgilii Maronis Bvcolica,
Georgica, Aeneis ex probatissimis auctoribus declarantur,
comparantur, illustrantur**

Vergilius Maro, Publius

Augustae Vindelicorum, MDIC

Prodidagmata in Virgilium

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

urn:nbn:de:hbz:468-1-322

PRODIDAGMATA IN VIRGILIVM.

C A P I T V M   F N D E X.

- I. Vita, & mores poetæ.
- II. Inscriptiones: ordo operum Virgilij, ac librorum Æneidos: forma triplex orationis.
- III. Finis Æneidos: poesis & philosophiæ communitas: Maronis consilium multiplex.
- IV. Sententia totius fabulæ, seu actionis quam imitatur Virgilius: & eiusdem episodia.
- V. Æneidos in XII. libros proba distributio: rerum, seu narrationis ordo: ad Iliadem, & Odysseam responsum.
- VI. Virgiliana, & Homerica poesis quibus differant.
- VII. Rerum antiquitas, & varietas in Æneide, affectusq; excellenter expressi.
- VIII. Virgiliana elocutio.
- IX. Testimonia Imperatorum, Oratorum, & Historicorum de Virgilio.
- X. Testimonia Poetarum.
- XI. Testimonia quorundam eruditorum.

Vita, & mores Poetæ.

C A P V T   I.

Andes pagus ignobilis agri Mantuani, & ab urbe remotus passuum tribus milibus, Virgilio nostro patrum solum est. Ex quo ipse Andinus vates à Silio, & Musæ Andinæ, seu Andiades: quas Maroniadas quoque, perinde ut à Mæonide Mæonidas, festiuè appellabimus. Matri, Maie, patri, Maroni nomen fuit. Rarum dictu, nec proclive creditu, loco tam ignoto, tam incelebri, parentibus tam humilibus, rusticabis, minimè copiosis adeo nobilem, diuinumq; partum extitisse. Natus est Pompeio, & Crasso Coss. cum Cicero ageret annum trigesimum sextum. Quo anno Ædilis designatus, Verrem accusauit. Postquam excessit è pueris, ad annum XVII. Cremonæ vitam agitauit. Observatum est, eodem die virilem togam induisse Maronem, quo Lucretius viuendi modum fecit: ut naturæ benignitas (ut ar verbis Criniti) quodammodo Romanæ eruditioñis patrocinium suscepisse visat: ne desiderarentur videlicet, qui sub cælo Romano Grecorum ingenij, glorieq; responderent. Poeticen etiamnum adolescentulus toto pectore complexus, in quendam lanistam ob latrociniū lapidibus coopertum (Balistam nominabant) hoc distichon lusit.

Monte sub hoc lapidum tegitur Balista sepultus:
Nocte dieq; tuum carpe viator iter.

In quo disticho partim breuius, & vnico hexametro, partim fusius, & cum pentametri adiectione variando, quemadmodum Phocas Grammaticus delicias faciat, videbis in Appendice Virgiliana, quam Iosephus Scaliger edidit. Cremona Mediolanum, inde Neapolim ad grauiorum studiorū tractationem profectus, animum sedulitate & industria singulari, omniq; genere optimarum artium excoluit. Neapolis se didicisse confitetur ipse in extremo 4. Georg. his verbis:

P R O D I D A G M A T A

2.

Ilo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, studiis florentem ignobilis otu.

In Græcis Latinisq; litteris multam operam posuit, ac præsertim Parthenium, Orbilium, Scribonium, Aphrodisum audiuit. Mox ad peruestigandas res à natura tectas atq; inuolutas, ad artem medendi, & scientias Mathematicorum, potissimumque ad Astronomiam sese applicuit. In philosophia sectam Epicuream sectatum, magistro Silone certum est: quanquam nullum philosophandi genus inexpertum reliquit. Quantum quidem ex Æneide perspicimus, Academiam & Platonem in principiis habuit, multumque ante alios admiratus est. Atq; ex ista magnarum doctrinarum, interiorumque litterarum varietate, eruditissima eius poesis effloruit, & tanquam è fontibus uberrimis promanauit, ab eaque tam nobile decus, & auxilium validum mutuata est. Verè nimis Horatius ad Pisones.

Scribendi recte, sapere est & principium, & fons.
Rem tibi Socraticæ poterunt ostendere chartæ,
Verbaq; prouisam rem non inuita sequentur.

Romam postea concessit, causam ibi unicam dixit, non amplius semel. Natura quippe (cuius semina sequimur) & ea quidem prorsus eximia, ad illa cœlestia Musarum sacra, familiaritatemque iucundissimum retrahebat. Ac fortasse non minus quod ille, quam quod post illum Ouidius, conabantur dicere, versus erat. Virgiliū, inquit Senec. declam. i. lib. 3. illa fælicitas in oratione soluta reliquit. Statura eius iusta procerior, corpus grāde & densum, color aquilinus, seu subfuscus, facies agrestior, valetudo parum constans, sepiusq; incommodior & afflictior, quam salubrior. Errat ferè κανοσόμαχος, & crudus: testis Horatius, sat. s. lib. 1.

Lusum it Mæcenas, dormitum ego Virgiliusque:
Namque pila lippis inimicum, & ludere crudis.

Non raro ex vlcusculis (Græci δφδας nominant, & in labijs, siue oris superficie generantur) ex dolore item capitis, nariumque profluvio laborabat. Sed hæ valetudines atque molestiae excelsum illius animum, præclara semper intuentem, suique memoriam cum omni posteritate ex æquare cogitantem infringere ac labefactare nequaquam valuerunt. Cibi & potionis erat longè parcissimus. Locutione admodum lensus, & tardus, ut rufus & indoctus videretur. Pronuntiatione mirandum in modum dulci, & quæ illi lenocinaretur quodammodo. Inter amicos eius principem locum vindicat Augustus, cui hæsit in visceribus: adeo, ut sua cum eo de magnis rebus consilia communicaret, familiarissime eum adhiberet, petenti nihil negaret. Epistolas officij, benevolentiae, humanitatis plenas ad eum missit ait, & ad inchoata pertexenda cohortatus est: cum Virgiliana carmina cupidissime expeteret, summaq; cum voluptate lexitaret. Amavit etiam, & amatus est a Pollione, à C. Mæcenate laudatissimo illo poetarum patrono. Intercessit ei præterea magnus vsus cum Vario, Horatio, Cornelio Gallo, poetis quantius pretij: cum Tucca, & Vario item poetis, qui post eius obitum Æneidem emendarunt. Horatius suum erga Virgilium amorem atq; studium clare testatur his versibus, Ode 3. lib. 1.

Nauis quæ tibi creditum
Debes Virgilium, finibus Atticis
Reddas incolumem, precor,
Et serues animæ dimidium meæ.

Iterum sat. s. lib. 1.

Postera lux oritur multò gratissima: namque
Plotius, & Varius Sinueslæ, Virgiliusque
Occurrunt, animæ, quales neq; candidiores
Terra tulit, nec quis me sit deuinctor alter.

Ex hominum sui cupidorum liberalitate census eius fuit prope centies seftertiūm, id est, ducenta quinquaginta millia coronatorum, siue trecenta millia dalerorum, & quingenti. Romæ domum in Exquilijs habuit, ad hortos Mæcenatis: quanquam pulcherrimæ omnium terrarum Campaniæ secessit, sepe ac multum est delectatus: in quo exhilarato animo, instauratisque viribus à se instituta absolu-

absolueret, ac perpoliret. In Sicilia quoque crebro versabatur. Amationes eum auersatum inuenio. Neapoli, vbi frequentius commorabatur, Parthenias, seu Parthenius dictus est: à moribus virginis, & obscenarum vitatione libidinum. Quin ab ista virginali verecundia, sunt qui ei nomen esse affirmant: quo pacto incertū erit, Vergilius an Virgilius nominādus sit. Sed ineptè garriunt. Est enim infantī nomē impositum: in infantib⁹ autē nullam adhuc perspicimus verecundiam. Eluxit item in eo tanta modestia, vt si quando se in forum conserret, mōstraretur q; prætereuntiū digito, cū istis verbis, ECCE TIBI VIRGILIVM, fugeret, in domū, quæ proxima, se coniiciens. At illum oratorem Græciæ leuiculum susurrus mulierculæ delectauit: ΕΤ ΕΝΕΙΝ Ο ΔΗΜΟΔΕVNΣ. Nec mirum. Quoniam, vt Plinius scitè scripsit epist. 12. lib. 4. Omnes qui gloria famaque ducuntur, mirum in modum assensio, & laus à minoribus etiam profecta delebat. Proinde eundem quoq; id suo ipsius exemplo comprobantem, & egregiè ΔΗΜΟΔΕVNΣ ex epist. 23. lib. 9. pernoscas licet. Recumbebat mecum vir egregius Fabius Rufinus, super eum municeps ipsius, qui illo die primū in urbem venerat: cui Rufinus demonstrans me, Vides hunc? multa deinde de studijs nostris. Et ille, Plinius est, inquit. Verum fatebor, capio magnum laboris mei fructum. An, si Demosthenes iurè latatus est, quod illum anus Attica demonstrauit, ΣΤΡΑΤΙΩΤΗ ΔΗΜΟΔΕVNΣ, ego celebritate nominis mei gaudere non debeo? Ego vero & gaudeo, & gaudere me dico. Neq; enim vereor, ne iactantior videar, cūm de me aliorum iudicium, non meum profero. En, lector, ΦΙΛΟΥΤΙΑV. Redeat nunc, vnde paulisper aberrauit oratio. Facultates cuiusdam exulis cūm offerret Augustus, poeta hoc beneficio vtendum sibi non putauit. Parentibus in annos singulos aurum ad eos liberaliter alendos mittebat. Bonos omnes, & eruditos magnoperè colebat. Sic sua ad beneficentiam liberalitatemq; conferebat, quasi quidquam vt proprium possidere sibi non liceret. Bibliotheca eius perinde ceteris litteratis, atque vni sibi patebat: saepèque illud vetus dictabat: Amicorum omnia communia. Amici & familiares eius, in ijs quæ de ingenio moribusque ipsius tradiderunt memorie, dicere solitum ferunt, parere se versus, vt vrsa catulos. Namq; vt illa bestia fœtum ederet informem, lambendoque conformaret & fingeret: proinde ingenij quoque sui partus recentes rudi esse facie, & imperfecta: sed deinceps trahendo colendoque se oris & vultus lineamenta ijs reddere. Auctor Gellius lib. 17. cap. 10. Nullam suscipiebat inuidentiam, nec tabificum venenum liuor eius incessebat animum. Quapropter si quid ingeniosè, eruditeque ab alio dictum animaduerteret, tam eo latabantur, quām si esset suum. Neminem vituperare, bonos ac laude dignos candidè, & libenter etiam laudare consueuerat. Morum summa comitas, omnium ei voluntates, amicitiamque adiungebat. Ceterū quomodo eruditos, ac modestos amabat, sc̄ indoctos & ostentatores oderat: quorum audaciam, & supercilium minime serebat. Ad referendam gratiam sp̄ctat, quod bene de se meritos carminibus suis ēternū victuris ornauit, illisque nominis immortalitatem remensus est. Quò ultimam Æneidi manum adderet, in Græciam proficiisci, ibique in otio & vacuitate curarum continuato triennio ad emendationem incumbere apud se constituerat: quod reliquum daretur vita, id in philosophie studijs decurrere. Sed Athenis in Cæsarem ab oriente Romam redeuntem incidens, mutato consilio, in Italiæ eum, atq; adeo Romansecutus est. Vbi venit Megaram, finitimum Athenis oppidum (alij Metapontum, vrbem Italiæ in sinu Tarentino) morbo tentari cæptus est: quod, cūm nauigare haud intermitteret, ag grauescente, tandem Brundusium appulsus, ibidem breui extreum diem morte confecit (quidam, vt Setuius, Tarenti extinctum tradiderunt) X. Calend. Octob. vt Eusebio placet, Sentio Saturnino, & Sp. Lucretio Cinna Coss. anno etatis primo & quinquagesimo: seu, vt aliis visum, quinquagesimo sexto, ante Christi ortum quintodecimo. Cum aduentare morte videret, ait Gell. lib. 17. cap. 10. petiuit, orauitq; à suis amicissimis impensè, vt Æneida, quam nondum satis elimauisset, abolerent. Mandauit ossa sua Neapolim velhi, vbi altero ab urbe millario, via Puteolana, in sepulcrum est illatus, cum hoc, vt venuisti, ita breuissimo epitaphio, quod ipse met animam agens sibi composuit, quemadmodum Eusebius in Chronico retulit.

P R O D I D A G M A T A

Mantua me genuit: Calabri rapuere: tenet nunc
Parthenope: cecini pascua, rura, duces.

Mantuani sibi immortali gloriae ducentes, tam singularem virum apud se natum, cum eius imagine numismata percusserunt, quemadmodum Chij Homero, & Mitylenai Sappho fecerunt, amplissimi honoris causa videlicet. Insuper statuam ei posuerunt. Quam qui à militibus suis deijici iussit, quod eam summo in honore haberi videret, & celebritati Maronis inuidaret, atq; etiam influmen demergi, admodum dissimilis fuit Alexandri, qui Thebis occupatis, Pindari vatis domui, & familiae parci iussit. Scriptum apud Iouian. Pont. de Obed. lib. 4. De nomine poetae, Vergilius, an Virgilius scribendum, pronuntiandumq; sit, cum secunda scilicet, an tertia vocali prima syllaba, videbit, cui res tantu est, Rhodigin. lib. 7. cap. 4. Sebast. Corrad. in 1. Aeneid. Frischlini proleg. cap. 1. Politian. Miscell. cap. 77. & epist. 2. & 3. lib. 5. Josephi Castilionis super eo dissertationem. Plures è doctis malunt Virgilius: eos libentes sequimur.

Inscriptiones: ordo operum Virgilij, ac librorum
Aeneidos: forma triplex orationis.

C A P V T   I I .

Vòd pastoritum carmen, primum opus suum Virgilius BUCOLICA inscripsit, hæc illum ratio mouit. Cùm sint pastorum tria præcipua genera, αἴπόλοι, ποιητές, βεκόλοι, caprarij, opiliones, bubulci, & postremi honestissimi (quando & boues apud rusticos inter animalia primas obtinent) per speciem τυχενδοχικῶς genus indicandum ratus est. Porrò cùm in eo quamplurimos Theocriti locos partim conuertat, partim alludendo, imitandoq; representet, illumq; sibi ducem proponat, inscriptionem tamen eius repudiauit. Eclogas ille suas, quod essent quedam poematum formule, cantionesq; simplices, humili, & diminuto vocabulo εἰδύλλια appellandas censuit. Maro autem ab electione (personarum, sententiarumque intellige) quod huic poematum generi vñstatissimum nomen est, ECLOGAS inscripsit. Sunt qui arbitrentur in Bucolico poemate eclogas idem esse, quod in comedias scenæ: siquidem hoc genus olim in theatris actum constat: quo circa & comicorum more singulis eclogis sua nomina prætexuntur, ut hæc Tityrus, illa Alexis dicatur. Preterea antiqui omnia parua poemata nominabant eclogas, ut Graci εἰδύλλια. Ob hanc caussam fit verisimile, Virgilium Bucolica sua, Horatium satyras & epistolæ, Ausonium sua opuscula eclogas nominare voluisse, quod, inquam, essent brevia, ut quæ ad fructum nostrum è variis auctoribus solemus excerpere. Nec Hesiodi Virgilio probata est epigraphe: longè enim vberius, longeq; diligentius, quam ille Græcus, rem rusticam tractârat. Itaque GEORGICA, non, OPERA ET DIES vocavit. Et est Hesiodi liber moralis potius, quam rusticus, pluraque bene viuendi, quam peritè rusticandi præcepta complectitur. AENEIS ad exemplum Homericæ ὄδυσσεῖας suum est adepta vocabulum: quam quidem sex prioribus libris potissimum intuetur: quemadmodum posterioribus sex, Iliados quandam exprimere similitudinem connititur. Hoc amplius, sicut quidam (ut est in poetica Aristotelis) ήργαλνίδα, & apud Scholia sten Pindari Ιητνίδα, ita ipse opus suum αἰνηδα nuncupauit. Quas appellatioes, seu indices idem Aristoteles non ideo abiecit, quod ab Hercule, & Theseo tali modo nomina detorquerent, atque deflecterent, ijsque ad sua poemata indicanda uterentur: sed quod omnia horum facta, resq; gestas ut no quodam opere comprehendenderent, queq; colligari, & ut Horatius inquit, uniforme reddi, seu unam quandam formam totius inter se congruendo efficere nequirent, ea ipsi colligarent, ac nihilominus id nominis volumini imponerent, quod unam quandam, non plures actiones declararet: cùm ars præcipiat, simplex & unum quidam esse oportere id, quod scribitur. Maro igitur, qui unam, insignem, perfectam, & simplicem

Aenea

Æneæ actionem describendam, imitationeq; referendam assumpserat, huiuscemodi indicem iure usurpauit. Sic à fabula ipsa, quæ est Aristoteli anima poeseos, nomen inditur: tametsi plura sunt episodia, in quibus poeta & argumentum dilatat, & delectationem auget. Pariratione Homerus Odysseam ab Vlyssè, cuius unam quandam actionem, redditum videlicet in patriam persequitur, iam ante inscriperat. A persona ergo Æneidi facta est appellatio: cum alioqui etiam à loco, ubi res gesta fингitur, soleant libri indicem adipisci: ut Homeri Ilias ab Ilio, Statij Thebais à Thebis. Quandoq; à re ipsa, ut comœdie, Captivi, Asinaria, &c.

Quin autem initio Bucolica, tum Georgica, postremo Æneis secundum ordinem videlicet naturalem collocanda sit, extra dubitationem est. Etenim homines principiò pastoritiam vitam in montibus, siluis, ac solitudinibus traduxisse: post agrós colere, & terram alimenta poscere instituisse: demum excitatis urbibus vitam instituisse ciuilem, ac bello etiam concurrisse nouimus. Poeta quoque ipse hunc ordinem scribendo seruauit, quem scilicet proœmio Æneidos, Ille ego qui quondam, &c. manifestè significat. Et cum singuli Graci singula, ipse omnia hæc triplici scriptione est pertractauit. Quod nonnulli de Eclogarū dispositione querunt, sanè poeta Tityrum, & Gallum videtur extremas, illam primam, hanc ultimam fecisse: de reliquis minus laborasse: nec res est tanti. In Georgicis aliud ordo esse nequit: quando rectissimè illa quatuor, de quibus in primis versibus, seu in ipsa propositione corundem librorum, Quid faciat lætas segetes, &c. se consequuntur. In Æneide, si rerum gestarum temporumq; seriem consideremus, secundus liber est primus, tertius secundus, primus tertius. Necessarium fuit utiq; antiquam illam, & decantatam ciuitatem prius in ignes considere, & solo æquari, quam in exilium Æneas proficeretur, & terra mariq; multis, ac magnis vexatus incommodis, tandemq; in Siciliam delatus, inde solutis anchoris ventorum furioso ac rabie ab Italia in Africam proijceretur. Ceterum poetæ ipsorum temporum, negotiorumque consecutionem haud sèpe distributione sua custodiunt.

Quid ipso habitu & forma orationis hæc tria opera distent, facillimum est adiudicandum. In Bucolicis dictio attenuata, sumissa, quotidiani sermonis consuetudini vicinior, non multi sanguinis, sed tamen suum quandam habens succum, integratatemq; valetudinis. Sententiae parum exquisitæ & argutæ, comparationes abiectæ, quales nimis ipsa rerum personarumq; conditio desiderat. Atq; ita prudentia inseruitum est. Confertur Roma cum cupresso, cætera urbes cum viburnis: suave carmen cum sopore dormientium in gramine, & cum haustu frigidæ peræsum. Aliquando tamen etiam vocem tollit Bucoliasmus, & hoc ipso pastorali poemate grauiora, & verbis electioribus quedam canuntur. Quod quidem facturus Maro Ecloga quarta, veniam præfatur. In Georgicis eam moderationem adhibuit, ut neque nimium se demitteret, neq; altius efferret. Plus habet oratio roboris, plus ornamentorum, plus suavitatis, fluitq; plenior & vberior. In Æneide summa pene omnia, verba delecta grauitate, superlata, translata, phrasis comptissima, figure lectissimæ, sententiæ cum grauissimæ, tum plenissimæ, comparationes ingeniosæ, & cœpynlixwταλαι, magna dignitas, & maiestas orationis prorsus inimitabilis: quoniam rerum & personarum illustrium amplitudo hæc omnia postulabat: quæcum adsunt, carmen heroicum iure optimo dicetur, quod alias tantum hexametrum à mensuris. Quadrat huic loco doctrina Scalig. Poet. lib. 4. cap. 1. in quo de charactere differit. Igitur de capillis qui loquetur, inquit, humilem ideam proponet sibi. Qui arationes, armenta, non purè humilia, sed cum arte ipsa coniuncta dicenda suscipiet, ad mediocrem surget dicendi formam. Cui arma canenda erunt, ei opus est sublimi illo spiritu. Ceterum ita eueniet, ut & in Bucolicis, & in Georgicis, & in Æneide, quos vir ille gradus fecerit, nos quoq; agnoscamus. Imum in illa, Quò te Mœri pedes? Mediocre in Gallo, summum in Sileno. Par ratio in Georgicis. Imum, aratio & fatio: summum in pestilentia: mediocre in fabula Aristæ. Simile iudicium in Æneide: summum genus in secundo, in sexto: imum in ludis: medium in primo. Differunt tamen Virgilianæ humilitates in sublimi ab humilitatibus in humili specie. Sublimitas vero ab humilitate in Æneide, non specie, sed modo tantum, ac gradu distat. Deniq; in hisce formis idem nobis considerandum est, quod in animalibus. Diuinum enim homo, mulus brutum, simia medium. In ijs autem partes nobiles, ignobiles, mediocres. Verum de elocutione Æneidos infra pluribus. Oratorem quidem tres istos characteres, subtilem, medium, sublimem temperare ac variare vult M. Tull. in

Orat. perf. idq; ipsum se in suis orationibus præstissime narrat. Utitur etiam minorum comparatione, nominatq; Homerum, Ennium, reliquos poetas, & præsertim tragicos. Qui cum res illustres, & graues tractent, & ideo grandi, ampla & copiosa dictione utantur, tamen non omnibus locis eandem contentionem adhibent, genusq; dicendi crebro mutant, ac variant, & aliquando ad similitudinem quotidiani sermonis se demittunt. Ac sententiam hanc Ciceronis de tragicis Horatius ad Pisones confirmat. Et tragicus plerunq; dolet sermone pedestri, &c. Hæc afferre placuit, ut rectius Scaligeri doctrinam lector perciperet, & si istam in Virgilianis libris varietatem, mutationemq; obseruasset, eius rei fundamentum caussamq; intelligeret, ac poetam de iudicio, prudentiaq; huius etiam, ut aliorum consiliorum duce ac magistra vehementius amaret. Vide etiam Fabium lib. 12. cap. 10. sub finem, de varijs dicendi generibus. Numerantur à Macrobio alia quedam dicendi, seu styligena, copiosum, breue, medium sive siccum, floridum, maturum, graue, ardens, eretum, insensum, in quibus omnibus Maronem excelluisse demonstrat, lib. 5. cap. 1. Quod si quis hæc tria opera inter se, quod ad formam, notam seu characterem orationis attinet, contendere, ac proportionem nosse cupit, facile videbit. Qualis est proportio Bucolicorum ad Georgica, talis Georgicorum ad Aeneida. Hæc summo quasi loco sita est, Bucolica infimo, Georgica medio. Veluti si binarium, quaternarium, & octonarium numeros inter se componas.

Finis Aeneidos: poesis, & philosophiæ communatas: Maronis consilium multiplex.

CAPVT III.

Poetae, qui verè sunt poetæ, & hoc nomen legitimè gerunt, volunt & student imitari: hoc est, excogitatis ab se ingeniosè rebus, humanae vitæ imaginem ante oculos ponere: quiq; mores, queq; persona in vnumquemq; conueniat, actionum humanae imitatione quadam contemplandum quodammodo subiçere. Ut res dicitur succinctius, & apertius: volunt imitando perfectas rerum actionumq; seu bonarum, seu malarum ideas, & verissima exemplaria exprimere, ac veluti pingere. Quò respiciens Horat. ad Pisones, eos imitatores vocat. Virgilius igitur prudentissimi, religiosissimi, fortissimi Principis ideam, & simulacrum effingit: quem scilicet nihil lateat, nihil prætereat eorum, quæ temporis agenda sunt. Cui exploratum sit, quid sequi, quid vitare, aut fugere in omni rerum commutatione debeat. Quirebus aduersis non succumbat: secundis, & ad voluntatem fluentibus non intumescat: periculis communibus atque presentibus se obiectare non recusat: cultu diuini numinis, pietate in parentes nihil antiquius habeat: subiectos tanquam iter filios amet. Atq; ut Homeris Iliade περὶ αὐλίνω, Odyssaea Τεῳηνίνω philosophiam exhibuit: sic Virgilius, dum primi sex lib. ciuilem ac politicum virum, posterioribus totidem bonum imperatorem descriptis. Aeneam, in quam, suum & actione, & contemplatione (in vibus duobus posita est hominis perfectio) longè perfectissimum, & consummatissimum effinxit, q. eruditè, vt omnia, Scaliger Poet. lib. 3. & 12. declarat. Veruntamen secundo Aeneidos nihil est magis bellicum: in quo & imperator prudens, & miles fortis, insidiae, oppugnationes, propugnationes, conflictus, & cetera, quæ captis urbibus fieri consueverunt, vñica nobis omnia factata m̄ disertè distincte q; describuntur, quād Liuius aliquis describere potuisset: si tamen adeo graphicè potuisset. Ut proinde explodendi sint, qui has duas voces in propositione, Arma virumq;, sic accipiunt, quasi prior ad sex posteriores, posterior ad sex priores: illos plane tumultuantes, & bellici strepitus: hos quietis ac pacis plenos, referenda sit. Quod ipsum voluisse poetam inscite opinantur.

Perfpicimus hinc, poesi cum philosophia morum summam coniunctionem esse. Poeta siquidem

dem id quoq; propositum habet, ut erudiat homines ad virtutem, quam in aliquo perfectam finit: Et ita faciendum Horatius præcipit: sed hoc imitando assequitur, non præcipiendo ac disputando, ut philosophus: cuius unus & simplex est finis: instituere nempe auditorem ad probitatem: cum poetæ finis sit duplex, imitari & instituere, seu imitando docere: ita ut hic quidem sit ultimus, ille autem medius ad hunc ultimum, seu huius ultimi quidam modus. Quoniam verò imitatio, metro præsertim, & illa numerosa pedum vicissitudine accedente iucundissima est, ideo scitè Horatius.

Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci,
Lectorem delectando, pariterq; mouendo.

Sed de his copiosius alio loco disputationemus.

Præter finem aliud quippiam arbitrarium, & tanquam inferior secundusq; finis, seu scopus poetis est propositum: in quo quidem ita versantur, quod sic agunt, ut qui minus diligenter attendit, id ipsum agere haud animaduertat. Vocamus autem totum hoc, consilium, & huiusmodi proposita, si ea plura fuerint, ferme primario fini τὸ αὐλαντα esse dicimus. Ergo vno omnium consensu Maro populum Romanum, gentium victorem ac dominum à nobilißima, & vetustissima origine, moribus, rebus gestis celebrare propositum habuit: Romani namq; sunt Aeneadæ. Aenacium genetrix, hominum diuīmq; voluptas, ait Lucretius: præcipue autem Iulium, & Augustum Imp. Siquidem Iulia gens ad Aeneam ipsūmet, sive ad Iulium Aeneæ filium genus referebat. Confirmat præter alios T. Liuius. Hinc noster lib. i. Aeneid.

Nascetur pulchra Troianus origine Cæsar,
Iulus à magno demissum nomen Iulo.

Et quoniam Fortes creantur fortibus, & bonis, Est in iuuencis, est in equis patrum virtus, &c. ex Aeneæ virtutibus, & egregijs Troianorum facinoribus pop. Romani, Iulij, & Augusti animos, virtutes, & decora nos coniectare tacite monet: quæ quidem in sexto præsertim, postquam ad inferos Aeneam deduxit, & in octavo, ubi clypeum eius describit, non obscurè attinguuntur. Quin immo isti versus, qui sunt in vestibulo primi libri, satis superq; nostram videntur comprobare sententiam.

— dum conderet urbem,
Inferretq; deos Latio, genus vnde Latinum,
Albaniq; patres, atq; altæ moenia Romæ.

Et paulò pōst.

Progeniem sedenim Troiano à sanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces.
Hinc populum latè regem, belloq; superbum
Venturum excidio Libyæ.

Item illa.

Nascetur pulchra Troianus origine Cæsar,
Imperium Oceano, famam qui terminet astris.

Et rursum.

His ego nec metas rerum, nec tempora pono.
Imperium sine fine dedi.

Alia item plurima, quæ sciens volensque prætero. Statuitur & aliud poetæ consilium, Hmericam poesin, quæ tum, velut ætherius sol inter sidera, principatum obtinebat, re ac verbis exprimere: ex illaq; effigiem quandam ducere, atq; conformare: seu potius cum Homero (ut Iulus Cæsar cum Alexandro Magno) concertare, eumq; non tantum æquare, sed etiam planè vincere, quod multis locis illi contigit. Nec absurdè, qui sapientissimum vatem in alienis exemplis, & personis summorum, atq; in rep. Rom. principum virorum casus memorabiles, aliasq; res Romanas insinuare studuisse coniecturam faciunt. De templo à Didone Iunoni ædificato loquens, videtur fānum M. Agrippæ Pantheon (quod esset omnium deorum commune) appellatum describere. Id gradus aeneos, trabeas aeneas, & inauratas, ingentesq; valvas æris Corinthij habuit. Cum in eodem primo libro canit.

— furor

furo impius intus

Sæua sedens super arma, & centum vincitus ahenis
Postergum nodis, fremet horridus ore cruento,

*Ad tabulam pictam alludit, quam in foro suo Augustus posuerat, in qua bellè τεστωπον, reuin-
etis ponè manibus cernebatur. Vbi Simonem in secundo sic narrantem introducit, Limoloq; la-
cu per noctem obscurus in vlua Delitui, sentiunt nos admoneri fugæ C. Marij, qui, auctore
Vellejo, Syllæ crudelitatē, & equites eius se insectantes, & ad necem conquirentes fugiens, nudus ac
limo obrutus, oculis tantū & naso eminentib. in arundinetu Minturnē si latuit. Item in eodem, vbi
de Priamo tam indignè necato. Iacet ingens littore trucus, Auulsumq; humeris caput, &
sine nomine corpus, Pompeij calamitosissimū exitū in memoriam legentibus reducit, qui à Cæ-
sare prælio vietus, dum è Thessalia in Aegyptum fugit, iamque in littus descendit, iussu Ptolemæi
regis pueri à L. Septimio transfuga milite suo obtruncatur. Florus lib. 4. cap. 2. Quo deinde lo-
co Lausus pro vulnerato patre Mezentio clypeum aduersus Æneas contra tendentis impetum ob-
iectat, lib. 10. an non Scipionis Africani maioris virtus occulte latenterq; commendatur? qui apud
Ticinum flumen, ut Florus prodidit lib. 2. cap. 6. prætextatus patrem Imperatorem, ne in hostium
manus veniret, protectum ab ipsa morte seruavit. Fuit deniq; hoc Virgilio cum Homero, poetis cœ-
teris, historicis quoq; commune consilium, ciuilem vitam, non priuatorum modò, sed eorum etiam,
qui honoribus funguntur, & in excelsō etatem degunt, instituere & emendare, pulcherrimisq; ex-
emplis quid agendum, aut omittendum esset, ostendere: quod quidem philosophi definitionibus, &
argumentationibus: historici, & poetæ expositionibus, illi veris, isti magnam partem factis pre-
stare consueuerunt.*

Sententia totius fabulæ, seu actionis quam imita- tur Virgilius: & eiusdem episodia.

C A P V T I V .

Via cap. 2. dicebamus, vnam aliquam vnius illustrem perfectamq; non plures, si-
ue multas actiones poetæ sumendam, que uno opere explicaretur, id quod ipse in-
dex moneret, videamus nunc, quænam sit illa actio, quam noster vates sibi dele-
git. Est igitur hæc. Æneas Anchise, & Venere procreatus, præstanti vir-
tute, & religione vir, Troia patria hostiliter vastata, sibi suisq; nouam
sedem fato quæsiturus, multis annis terra mariq; peregrinatur, atq; à Iunone, reli-
quiis etiam illis Troianorum infensissima, diuersis modis exagitatur. Tandem
post graues ac diuturnos labores exantlatos, in Italiam diuinitus sibi destinatam
venit: vbi periculo bello confecto, hostium duce occiso, sibi regnum, suis cetta
fixa q; domicilia constituit. Huiusmodi actionis inuentio, seu huiuscmodi actio vel omnino,
vel magnam partem efficta, fabula dicitur, ab Aristotele μῦθο, quam definit, τὸν σωθεσιν τῶν
περιγράμματων, rerum coagulationem, sive constitutionem: quidam τωθεσιν, & των εἰρευον
vocant: cuius tanta est vis, ut nunc principium, ac velut anima, nunc finis poeseos ab eodem ma-
gistro nominetur. Quocirca Plutarchus lib. de audiendis poetis, non indoctè: sacra inuenire li-
cet sine choro & tibiis: at poesin nullam nouimus, quæ fabula careat. Fabula puta,
qualem nunc definiuimus. Plura hac de re ibidem. Hæc itaq; narratio mea, totius actionis à poetæ
tractatæ summa est: & ipsa est argumentum Æneidos: cum qua coniuncta intelligi debent mores,
ingenia, affectiones, & studia, quæ, cum illa alia pertractantur & exprimuntur, simul etiam ipsæ
exprimuntur, perspiciunturq;.

Nec episodia in poemate condendo prætermittenda sunt: cum præsertim Aristoteles in μῦθον,
• & epi-

*E*pisodia poesin disperiat. Quoniam enim admirationem dare, iucunditatemq; legentibus poetae querunt, id paruo negotio perficiunt, multis passim rebus attexendis, quæ cum actione illa principe, seu cum facto quo de agitur, non pugnant illæ quidem, tamen aduentitiae, & non necessarie sunt. Et certum est, absque ijs narrationem, actionemq; ipsam pertenuem, ieiunam atque aridam fore. Qualia hodie quidam poemata ridenda magis, quam laudanda conficiunt, & olim conficiebant, cum historiam aliquam in carmen conuerterent: id est, pro soluta & libera, metricam, & poetis numeris numerosam orationem duntaxat efficerent, & nihil affingerent: siue quia ineptè metuebant, quamq; vim habeant poetica commenta nesciebant: siue quia non poterant. Huiusmodi ergo additamenta, & accessiones præter argumentum legitimum, dicuntur episodia, quasi superinducta, quasi superuenientia: ea scilicet, quæ ad μῦθον, seu propositam rem declarandam, exornandam, amplificandam foris assumuntur: quando nimirum alicui rei, quæ sua, propriaq; sit eius facti, adiungitur admisceturque alia, quæ superuenit, & sine qua cohærebat, suamq; integratatem prius illud factum obtinebat. De his Horatius, poetarum quorundam in ijs temere, insulseq; versantium culpam accusans.

Incæptis graibus plerumque, & magna professis
Purpureus latè qui splendeat vnum & alter
Assuitur pannus, cùm lucus, & cara Diana,
Aut properantis aquæ per amœnos ambitus agros,
Aut flumen Rhenum, aut pluuius describitur arcus.
Sed nunc non erat his locus, & fortasse cupressum
Scis simulare.

Apud Homerum sunt episodia: exempli caussa, Iliad. lib. 1. Vulcanus claudicans, & dijs in orbem pocula miscens. Item lib. 2. catalogus nauium, & tota illa descriptio Theristæ loquacissimi, ac deformissimi hominis. Apud nostrum Iunonis furor, & colloquium cum Æolo: Iouis prædictio de Troianorum posteritate, & Romani nominis gloria, de regno Albæ futuro. Atque hæc in primo. De euersione Troiæ secundus totus. Amans Dido quartus totus. Ludi ad tumulum Anchise in quinto. Æneæ descensus ad inferos in sexto: & ibi de Albanis, & Romanis multa. Caci, & Herculis certamen, descriptio clypei in octavo. Amicitia Nisi, & Euryali in nono. Concilia deorum, fœderum ritus, & similia in sequentibus: quæ quidem ad augendum, illustrandumq; μῦθον cum legentium insatiabili voluptate à Virgilio singulari ingenio, & excellenti prudentia insperguntur.

Aeneidos in duodecim libros proba distributio: rerum, seu narrationis ordo: ad Iliadem, & Odysseam responsus.

C A P V T V.

Sicut unius perfectæque actionis partes, & capita quedam sunt, ita inter se diuersa, disuncta, ac dissimilia, ut nihilominus ex se mutuo apta sint, & vnum consequatur alterum: ita planè ipsa huins actionis imitatio quibusdam partibus, seu libris distingui debuit, ac variari, qui veluti membra, partesq; totum corpus ritè absoluuerent. Partitionis huins alia quoque possunt esse caussæ. Ne videlicet continens, & nusquam interrupta narratio lectori minus laborioso fastidium, ac satietatem afferret, ipsæque restum perciperentur pleniū, tum memoria retinerentur fidelius: neue vlla confusio nasceretur. Duodecim igitur in libros totum opus secernere visum est. Duodecim idcirco, ut ipso numero summaeius absolutio indicaretur: quandoquidem res alias sanè multas, easdemq; consummatas, perfectasque duodenario cernimus contineri. Hoc aliquot exemplis ante oculos ponemus. Duodecim sunt menses: duodecim horæ diei, totidem noctis: in duodecim partes æquales as dividitur. Hic idem

numerus in sacris Christianis frequentatur. Duodecim tribus Israël, duodecim fontes, duodecim Apostoli, duodecim portae nouae Hierusalem in Apocalypsi, & corona stellarum duodecim. Dubitanc quidam, utrumne hec librorum Aeneidos in duodecim partes distributio Virgilij ipsiusmet, an eorum potius fuerit, qui eo demortuo Aeneidem iussu Augusti emendandam suscepereint: & ita idem illi quod Homero contigerit, cuius poemata per Greciam usque ad aetatem Pisistrati Atheniensium tyranni dissipata, ac dispersa fuisse memorantur, ac deinde eius cura & diligentia conquisita, & per libros disposita. Sed nihil est cur dubitetur, quin Virgilius ipse, sui nominis ac famae studiosior quam Homerus, suum hoc opus digesserit. Qui autem 24. libros eum voluisse facere sentiunt, Homeri exemplo, nihil sentiunt. Aliud opus ordiri eum oportuisset: nam hoc cum libro duodecimo perficitur, & terminatur. Hic texenda foret disputatio, ecquid Maphaeus Vegius tertiumdecimum librum Aeneidi assuere debuerit, de Turni videlicet exequijs, & Aeneae cum Lauinia nuptijs. Sed quia super ea questione satis multa differuit auctor eruditior, quam & sermone, & fama clarior Angelus Decembrius, litterariae politiae lib. 1. cap. 11. ad eum adeas licet. Negat fieri debuisse, quia ex ijs, quae scripsit pluribus locis Virgilius, satis haec duo intelligi potuerunt: nec omnia expresse, & seorsim describi oporteat.

Ut porrò Homerus Graecorum virtutem aduersus Troianos primū, deinde Vlyssis fortissimi viri constantiam, & in rebus aduersis tolerantiam mira iucunditate, sollertia & ingenio celebrauit: sic Maro noster Troianorum contra Rutulos, & Aborigines Italiæ populos bella fortiter gesta, atq; Aeneae magnanimi ducis inexpugnabilem in tot calamitatibus fortitudinem commendauit, fragmentisque, seu episodijs longè gratissimis auxit, amplificauit, exornauit omnia. Aeneae errores ab Odyssaea, prælia ab Iliade sumpsit. Sed cum Homerus de bello Troiano prius scribat (immò verò de parte tantum belli Troiani, de rebus nimirum anno ultimo gestis: cuius partis episodia quædam sunt, quæ precedentibus acta temporibus pañim inseruntur) deinde eo consecuto Vlyssem in patriam reducat, Virgilius hunc ordinem tenere non potuit: quod Aeneae nauigatio bella in Italia perpetrata præcesserit, quam proinde priore loco exponit: vel potius, ut sua libertate uteretur, sequi Homericam dispositionem noluit. Quocirca rerum ipsarum, naturæque ordinem uterque seruauit: artis autem Virgilius, dum secus quam proposuerat, narrare coepit. Dixerat quippe:

— Troiae qui primus ab oris
Italiam fato profugus, Lauinaq; venit
Littora.

Atqui paulò post è Sicilia facit classem procedere, Vix è conspectu Siculae telluris, &c. Deducit eum per Tyrrhenum pelagus in Africam, ibique à Didone Carthaginem regina exceptum, in conuicio ipsam euerisionem urbis Troiae, & errores ærumnasq; suas usque ad Siciliam duobus libris commemorantem fingit. Pariter Homerus errores Vlyssis non velut Historicus à discessu è Troiano littore, sed à profectione ex insula Ogygia à Calypso dea, à qua detinebatur, inchoauit: quem inde ad Phœacas perducit: ibi super cœnam apud regem Alcinoum lib. 9. & tribus in sequentiibus ipse suos casus antegressos enarrat. Post Phœacum hospitium à poeta eius nauigatio in Ithacam pertexitur. Pari modo à Marone reuersio Aeneae ex Africa in Siciliam, inde in Italiam iter reliquum. Insuper Homerus, ut Apollinem in Græcos exacerbaret, qui immissa in exercitum pestilentia tot funera ederet, caussam commentus est Chrysæ sacerdoti irrogatam iniuriam. Sic Maro odij illius acerbissimi, iraque Junonis in Troianos probabiles caussas adducit: Vrbs antiqua fuit, &c. Tempestatis descriptio ex s. Odyssæ hausta est: Venus in Nausicaæ Alcinoi filie locum succedit: Dido Alcinoum refert: Scylla, Charybdis, Circe, perinde hic sunt, ut in Odyssaea. Pro Solis armantis Strophades cum Harpyiis, pro consulatatione inferorum, descensus ad eosdem Sibylla comite. Palinurus Elpenori, in festo Aiaci infesta Dido, Tiresiae consilijs Anchise monita respondent. Quod ad Iliadem attinet, Aeneis similiter, ut illa, prælia & vulnera, varia que mortis genera complectitur. Habet iustum inter reges, violatumque fædus: habet armorum fabricationem, catalogum,

auxilia,

auxilia, legationes, oppugnationes, nocturnam explorationem, deorum consultationes. Patroclum exhibet occisus à Turno Pallas Euandri filius: sicut ille ab Hectore: cui captiui, ut Patroclo, inferiae destinantur. Inducij impetratis cadauerat tumulis mandantur. Drances, & Turnus maledicti se lacerfunt, ut Achilles & Agamemno. Feriuntur fœdera, monomachia congrediuntur Æneas, & Turnus, ut ibi Paris, & Menelaus, seu potius Hector, & Ajax: alio tamen euentu. Vberius ista in Saturnal. Macrob,

Virgiliana, & Homerica poesis quibus differant.

C A P V T . V I .

Vanquam Maroni cum Homero, uti ex Prodigmatis nostris perspectum est hactenus, perspiceturque amplius, non ex his modo, sed ex librorum quoque omnium Symbolis, plurimæ, & maximæ similitudines intercedunt: nemoque inuenitur de poetis omnibus, seu Græcos, seu Latinos spectes, qui cum tantopere imitando contendat referre, quiisque id felicius præstet, quod bene eruditio, nec ineleganti epigrammate indicauit Alcinous, De numero vatum si quis seponat Homerum, &c. quare etiam Homerus Mantuanus iure suo est appellatus: quanquam hæc ita sunt, ut dixi, nihilominus haud pauca inter eos dissimilitudines cernuntur, ex quibus hunc nostrum utatem parente & archetypo suo maiorem aliquo modo, melioremq; deprehendas. Discrimina porrò ista partim ad totum utriusque opus uniuersè pertinent, & sunt uero loca, partim ad partes, & tanquam membra utriusque operis, & iduæ vocari possunt. Ac prioris quidem generis posita sunt in rebus, personis, ac temporibus. De singulis ordine differemus.

Ergo Virgilius primùm omnium, quod minus eum imitando seruuisse calumniaretur quipiam, statim, & prius suam sibi Odysseam contexuit, itineraque Æneæ maritima, & errores varios explicare priore loco aggressus est: posterius suam sibi Iliadem, bellis eiusdem Æneæ pertractandis effinxit. Longè etiam est quam Homerus parcior, & pressior, neruorum, sanguinis, & ossium profecto plus habet. Nec imperite quod de Pericle Aristophanes, hoc de Marone nostro usurpes: cum fulgurare, tonare, permiscere, non quidem Græciam, certè Italiam, & quocunque se terrarum, quæcum fuit, lingua Italorum propagauit. De duobus eloquentia oratorumque principibus, à Quintiliano an à Plutarchos scriptum est, de Cicerone, inquam, & Demosthene, huic nihil demissum, illi nihil addi posse. Tam nimirum Atheniensis restititus, & quodammodo tenax & auarus: tam Romanus abundans, copiosus, ac diues reperitur. Hoc ipsum de duobus hisce utatibus affirmes licet. Homero haud quidquā adieceris, qui sibimet ipse nimio plus adiecit: Virgilio haud quidquam detraheris, qui sibimet pene plus satis detraxit, sumptumq; fecit quam parciissime. Quem flumini intra ripas suas pleno amne labenti: illum autem Græcum fluuiio supra ripas latè etiam effuso comparare possumus. Quid? an non oculis vides, an non manutangis quod dico? Octo & quadraginta feruntur libri Homerici, præter hymnos: quorum effigiem ac simulacrum, ut colossi alicuius in gemmam annuli, in libros videlicet tantum duodecim Latinus poeta dexterrimè inclusit. Nunc personarum disceptantiam consideremus. Homerus Achillem laude militari, Vlyssem pacis, & priuatæ & vita gloria præclarum facit. Geminam istam claritudinem unius Æneæ suo tribuit Virgilius, quemadmodum è cap. 3. factum est perspicuum. Thetis, & Minerua è diuarum numero suo utraque studet, fauetque impensis: hæc quidem Vlyssi in medijs fluctibus periculosis versant: illa Achilli, quem ut filium custodit, cui se auxiliatricem præbet. Sed utriusque munus atque partes in unam Venerem transtulit Maro, quam videmus Æneam suum tueri, & ne terra

marique, in pace, & armis casibus iniquis eripiatur, omnem mouere lapidem. Contemptim de extensis loquitur Homerus, & Græcos suos cum aliorum abiectione commendat: suis omnia egregie concedere, Troianorum facta malignitate quadam, non culpa ingenij extenuare atque deterere consuevit. Hoc partium studio, affectuque virtuoso liber Virgilius, Troianorum aduenarum res candidè laudat, priscorum Italorum agrestes, incultos, feros mores, quorundamque scelera, tametsi suæ gètis mortalium, minimè dissimulat: unde & Italiae ipsius, & Romanæ reipub. secundiora tempora commodè intelliguntur. Interim (tametsi sub aliena persona, ut Iarbæ, Numani, aliorumque, cum Troianorum mollitatem atq; peccata reprehendit, tum Rutulos, Turnum, Camillam, & alios prædicat. Satis dictum de personis, ad temporum differentiam veniamus. Res anni obsidionis nonni complexus est Iliade Homerus, annorum octo prætergressorum, si qua datur ansa, molli brachio, & paucas omnino. Odyssæa continet annos decem, quibus vagus, & exul fuit Ulysses: in qua etiam Troia narratur eueratio, qui Græcis decimi anni labor fuit. Maronis sex priores annum habent unum, quo gesta sunt illa in Africa pud Didonem, & in Sicilia, quoq; Æneas in Italiam venit. In sex sequentibus continuatur bellum semel sumptum, & ad Turni interitum vsq; perducitur. Quomodo igitur Achillis laudes in morte Hectoris apud Homerum: sic Æneæ apud nostrum in Turni nece finiuntur. Et Virgilius non modò præterita nonnulla, que ante aduentum Æneæ contigerant in Italia, sed tanquam futurorum præsagii ac præscii, etiam sequentibus sæculis demum ab Æneæ posteris gerenda perstringit, & ea quam aptissimè cum institutis narrationibus connectit.

Restat, ut quod alterum caput erat, diuersitates inter eos secundum partes cognoscamus. Heroem suum à portu Troiano rectâ ad loca destinata neuter poeta statim deducit. Ab Homero Ulysses iactatus tempestatibus, longumq; maris & quorū emensus, in Ithacam demum mittitur, vbi vnde cum fidissima coniuge Penelope, & Laerte patre sene, quod reliquum erat vita in summa tranquillitate securus exigeret. Apud nostrum in agro Troiano Creusa uxore priuatus Æneas, concedit in exilium. In Sicilia quoque pater ei decedit, in Italiam ignotus, graues bellorum labores exantlaturus venit. Et Græci quidem propter adulteram recipiendam (caussa ut vides parùm speciosa) arma inferunt: qui Helenam ipsam, cum mæcho ipsius Paride ad supplicium deposcere debuissent: Æneas ad arma cogitur, pro puella honestissima, pudicissima, regia, quam Turnus ambibat, & illi præripere conabatur. In Iliade Achilles iurgatur cum summo duce Agamemnone, ac præimpotenti ira aduersus illum, prælio supersedet, suaq; absentia graue Græcis calamitatem importat: tandem tandem Patrocli vlciscendi, hominis familiariissimi, ad pugnā redit, non sanè propter Rempub. quod in primis decuisset. Nihil ineptiarum huiuscmodi Virgilius, siue apud Virgilium constantissimus Æneas. Eo apud Thuscios copias auxiliares conquirente, Troiani obsidione à Rutulis premuntur. Ob cædem Pallantis charissimi non se mittit in acie, nec hostem prouocat: & tamen ob hac ipsam pugnat ardenter. Achilli suppetijs non est opus, exercitus totus adeius nutum paratissimus. Non ita in promptu omnia Æneæ. Achilli hostis unus Hector: Æneæ Turnus, & Mezentius, viribus & opibus ambo præualentes. Homerus ad mortem Hectoris cremationem Patrocli, ludos funebres, Priami lacrymas, sepulturam cadaueris addit. Virgilius

Æneida præcise in occasu Turni claudit. Atque ista quidem hoc modo.

Rerum antiquitas, & varietas in Aeneide, affectusque diligenter expressi.

CAP V T VII.

Mirum in modum delectamur, afficimurque; omnes vetustate, quam in monumentis, imaginibus, simulacris, statuis, numismatis praedicamus, ac suspicimus. Iam poetæ, qui in delectatione pariunda magnopere laborant, homines multis antea saeculorum etatibus mortuos dum inducunt, eos quodammodo ab inferis in vitam reducunt, & in ijs morum actionumque similitudines nobis, exemplaque; proponunt, quae admireremur, quæque imitari cupiamus. Et quia nos docere volunt quales simus, quales esse debemus, vehementer ad hoc ipsum quoque valent facta veterum, qui aureo saeculo vixerunt. Habet igitur res Troianas Maro, quibus in ciuilibus quidem rerum gestarum monumentis (aliud enim de sacra Bibliorum historia sentiendum est, ea maxime, quam Moyses conscripsit) nihil propemodum est antiquius. Narrationem suam, & originem populi Romani satis altè inchoat, à Troia diruta videlicet, ut etiam Liuius: qui tamen, quanto esset præter institutum, in Aenea non moratur. Multa item passim vetusta, ac Troianis superiora temporibus intermiscent, & ut verisimile scripsit cumulatissimæ doctrinæ vir Turnebus, multa iacei in eo sepulta antiquitas. Ut de saeculo Saturni in Italia latitantis; de moribus hominum illius tempestatis: de Euandro, de priscis Italie populis, eorumque cærimonijs, natura, legibus, institutis. Multas cæterarum gentium consuetudines, iura, leges tangit: nullius autem plura, quam Romanæ: quippe rerum Romanarum, populiq; Romanistudioſſimus. Omnino vetustatis amatores ad Virgilium voluendum se dedant, quem alius quidam eruditus, antiquitatis altissimum gurgitem meritisimò appellavit.

Nec varietatis laude, qua summopere in unoquoque genere artifices, atque scriptores etiam commendantur, quaque nihil potest esse vel gratius, vel iucundius, non præstat Maro. De Romanis complura primus, sextus, & octauus afferunt. De dijs, deabusque omnes pene libri non pauca ingeniosè confitita, quibus tanquam integrumentis, aut ethica, aut physica quædam mysteria occultantur. Fabulae complures attinguntur. Quod nisi fieret, magnum poemati ornamentum deferset. Ad philosophiam naturæ pertinentia hinc inde inspurguntur: ut de animantium, herbarum, arborum naturis, de ventis, tempestatibus, fluminibus, maximè in Georgicis. Plurimæ cernuntur rerum diuersarum venustissimæ hypotyposes: ut pestilentiae, famis, mortiferorum vulnerum, humani corporis partium, venationis, ludorum, &c. In tertio, & septimo multa geographica, & topographia urbium, regionum, montium, portuum, nemorum. Ad Astronomiam rediguntur descriptiones ortus, & occasus solis, lunæ, aliarum stellarum. Ad Chronographiam, noctis, auroræ, meridiæ, aliorumque; temporum. Interlucent γνωμæ lapillorum instar. Ac sunt ea quidem perpaucæ: sed quarum vel una innumerabilibus Ouidianis, propter grauitatem, & sapientiam præferenda videatur. Exemplorum, quibus partim ad virtutem incitemur, partim à maleficijs & scelere absterramur, egregia viciſſitudo. Ajax Oilei, auersari libidinem, & deum non esse tentandum docet. Aeneas præter alia, pietatem in coniugem, in parentes: Laus perequæ: Dido, Aceſtes, Euanter, hospitalitatem, & beneficentiam. Turnus à iuuenili, inconsiderataque audacia, Mezen- tius à crudelitate, & sauitia nos reuocat. Documentum amicitiae præbent Nisus, & Euryalus. Quid multa? Aeneas solus omnis est virtutis speculum.

Cum fateamur autem, plus conducere Ciceronis lectionem ad eloquentiam, quam Virgilij, rhetoricumque artificium, & pleraque illius artis ornamenta, cumulatiū, penitusque cognosci ex oratoribus, quam ex poetis, hoc tamen neutiquam concedimus, τὰ πάθη, τὰ ἀνέλαβε excellentius ab illis, quam ab his tractari: quos certè hac in re magistros sequuntur oratores: ut in alijs quoque,

si verum est, quod apud Quintil. lib. 10. cap. 1. Theophrastus confirmat. Hic vero poetarum reliquorum antesignanus potest esse Virgilius. Nihil Iunonis ira in primo feruentius: nec illo loco depictis in pariete conflictibus Troianis cum quadam commiseratione quidquam iucundius. Nihil toto secundo (præsertim cæde Priami) τελείωτερον. Quam suauiter Creusat uxore, & patrem luget Aeneas? Interitus Didonis, & lamentatio illa extrema in quarto, vix sine lacrymis legitur. Pars ultima sexti, de immatura morte Marcelli, Augustum, & Octauiam tanto dolore incendit, ut poetae recitanti silentium imperarent. Horribilia sunt, qua de morte Mezentij, & Turni commemorat. Amantis fæmine & insania nec expressa est, nec exprimetur unquam diuinius. Quam obcausam quartus liber ingeniosissimus habet. Possem locis in medium adductis ostendere, quanta cum arte, & quam eximia ingenij facultate timorem, letitiam, iram, odium, pietatem, dolorem, humanitatem, benevolentiam, confidentiam, sollicitudinem, verecundiam, agritudinem, stultitiam, gratum animum, reliquasque motiones quasi penicillo sit imitatus: sed nimium longè procederetur: studiosos admonuisse satis esto: ipsi cum volent, legentes obseruabunt. Macrobius item per diligenter lib. 4. Saturnal. docuit, quantus mouendorum effectuum artifex esset Virgilius, locosque innumeros produxit.

Virgiliana elocutio.

CAPVT VIII.

Vid Maroni ad summam, consummatamque poeticæ elocutionis commendationem desit, equidem nescio. Profectò, aut in nullo poetarum, aut in hoc omnibus illa numeris perfecta & consummata est. Poeta à communi, protrito, quotidianoque loquendi more recedunt? recedit maximè Virgilius. Hellenismis ob eam ipsam rationem, cuius modo memini, & ob elegantiam, cuius veluti mater, & nutrix est Græcorum lingua, libenter & crebro utuntur? utitur his quoque Virgilius; et si eo multò frequenter Horatius. Sunt densi tropis, metaplasmis, schematis? nulli hac in parte palmam relinquit Virgilius. Boni poetæ bene latini, splendidi ac festiui sunt, & linguae Romanæ amantibus studiosissime legendi, auctoritate & consilio M. Tullij? Hic ego dubito, an ullus Virgilio nostro de poetis conferri debeat: præferri quidem certum est posse neminem. Quantus in eo verborum nitor? quantus delectus? quanta puritas? qualia, quam idonea, quam bella epitheta? quam venusta traulationes? quam pulchrae circuitiones, sive periphrases? quanta magnificentia, quam exquisitus ornatus, quanta vnuque mundities? quanta copia, quanta ad extremum figurarum varietas atque crebritas? non est concisus, non vagus, non tumidus, non obscurus (quanquam difficilis) non imprroprius, non semibarbarus. Obsoletis & antiquis vocibus ferè temperat: et iam si Plautum, Ennium, Naevium non negligenter voluntarit. Quod aiebam, non esse tumidum, confirmat Persius Satyr. 1. aduersus quorundam poetarum sinistrum, vel stolidum potius iudicium. Reprehendit in ijs præter alia virtutinum concinnitatis ac soni, seu suavitatis cuiusdam tumidae, & inflatae studium, idq; exemplis de libris poetarum illius seculi probat. Deinde aliquem de ineptorum illorum numero sibi Aeneidem obiectantem, & à pari se defendantem inducit, quasi illa quoque turgeat. Quod aetate sua similiter quosdam affirmare ausos, lib. 1. de Remedio amoris auctore est Ouidius.

Et tua sacrilegæ laniarunt carmina linguae,
Pertulit huc viatos quo duce Troia deos.

Negat autem Persius, & calumniatori à simili respondet. Tam esse inflatam actumentem Virgilij poesin, quam sit ramus annosus quispiam, seu antiquus, longo solis feruore excoctus, sive exsiccatus. Verba Persij sunt hæc.

Arma

Arma virum, nonne hoc spumosum, & cortice pinguis?
Ut ramale vetus vegrandi subere coctum.

Est enim synecdoche in his verbis, Arma virum, qua pars totum, id est, totam Aeneidem pereius principium significat. Hæc porro præcipua Maronianæ elocutionis virtus est, quod res ipsas non tam narrare, quæ agere ante oculos videtur: Et si aliqua poesis est pictura loquens, Virgilij est. Argumento sit illa tempestas in primo: ille equus Didonis in quarto, de quo ita canit.

Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Pœnorum exspectant, ostroq; insignis & auro
Statsonipes, & fræna ferox spumantia mandit.

Alibi quæ eleganter currentium equorum sonitum atque habitum declarauit? cum dixit: Qua-drupedante putrem sonitu quatit vngula campum. Pugna Daretis, & Entelli quodammodo coram à nobis aspicitur. Vulcano & Cyclopibus scutum fabricantibus, nos inter se magna vi brachia tollentes oculis quasi cernimus, & malleorum strepitus tantum non ipsis auribus sentimus. Verborum impudicorum abstinentissimus. De rebus non honestis, aut pudorem habentibus, ipse honestè ac teatè loquitur, ut de Aeneæ, & Didonis conuentione, complexuque in spelunca, uxoris & Vulcani, in octauo. Et quianihil non castum ac pudicum apud hunc poetam, nullum verbum obscenum, ideo forsitan nomen illi Parthenæ, seu Parthenij tributum videatur, cum allusione ad latinam eius appellationem, ac si eum Virginum nominarent. Denique, ut sim brevis, solus Virgilius poetæ locutionis, & elocutionis princeps, architectus, dux, & exemplar: neq; πολλῶν modò, sed πάντων αὐτοῖς & ἀλλῶν statuendus est. Lege quo Scalig. Poet. cap. 16. lib. 4. Eiusdem locum lib. s. cap. 3. in extremo, planè adscribendum censeo. Quemadmodum Antonius apud Ciceronem de poetis: videntur enim ipsi alia lingua, quæ latīna locuti: ita à nobis & de Virgilio dici solet: cæteri alia lingua, quæ poetica mihi vñi videntur.

Testimonia Imperatorum, Oratorum, & Historiorum de Virgilio.

CAPV T I X.

VGVSTVS CÆSAR quantum sit admiratus ingenium Virgilij, quamque multum ei tribuerit, quæ deniq; charum habuerit, satis patet è vita, quam descripsimus. Accedit testis Horatius epist. 1. lib. 2.

At neque dedecorant tua de te iudicia atq;
Munera, quæ multa dantis cum laude tulerunt
Dilecti tibi, Virgilius, Variusque poetæ.

Inter eum, Horatiumque sedens, & maximis de rebus sermonem cum ipsis conferens aliquando inuentus est. Carmina eius adeo desiderabat, ut eam ob caussam crebras ad eum litteras mitteret. Firmum argumentum, quod, ut Plinius inquit lib. 7. cap. 30. Aeneidem contra testamenti eius revercundiam vetuit cremari, mainsq; vati ita testimonium contigit, quæ si ipse carmina sua prohibuisset. Edidit etiam carmen Augustus, quo significauit, se prohibere tantum opus dari flammis. Ergone supremis, &c. quanquam credibilius est, illud poema à quopiam scholastico sub Augusti nomine conscriptum.

ALEXANDER SEVERVS (auctor est Lampridius) poetarum Platonem appellabat. Et ut ab Alexandro Macedone Homerus, sic ab hoc Virgilius assidue leitus, atq; in delicis habitus est, & inter dormiendum ceruicali suppositus, non secus ac thesaurus ingens: cuius imaginem quoque iuxta cum Ciceronis in secundo larario consecrauit: nempe ut ille Macedo ad Achillis: sic iste ad Aeneæ imaginem effingere se conabatur. Hic me Adriani Imperatoris tangit memoria: cuius iudicium vel inuidie, vel fatuitatis plenum quis non repudiet, immò detestetur potius, dum, ut Ciceroni

Cato-

Catōnem, Sallustio Cæciliūm: sic Virgilio Enniūm p̄tulit. Testis Spartianus. Occurrit item li-
uor, & malignitas Caligulae, de qua Sueton. cap. 34. Sed & Virgilij, & T. Liuij scripta, & imagines
paulūm abfuit, quin ex omnibus bibliothecis amoueret: quorum alterum & nullius ingenij, mini-
mæque doctrinæ: alterum & velut in historia negligentem carpebat.

SENECA. Virgilio imitatio bene cessit, qui optimos Varronis versus expressit in melius.

PLINIUS MAIOR lib. 2. cap. 3. clarissimum, & 33. cap. 1. celeberrimum auctorem, p̄fāt.
lib. 14. vatem præcellentissimum vocat.

VELLEIVS lib. 1. Princeps carminum Virgilius.

TACITVS dialogo de Orat. Malo seuerum, & secretum Virgilij secessum, in quo tamen
neque apud D. Augustum gratia caruit, neq; ad populum Romanum notitia. Testes Auguſti e-
pistole, testis ipse populus, qui auditis in theatro Virgilij versibus, surrexit vniuersus, & forte p̄r-
ſentem, aspectantemque Virgilium veneratus est sic, quasi Augustum. Exercetur ab oratore
etiam poeticus decor, non Attij, non Pacuij & veterno inquinatus: sed ex Horatij, Virgilij &
Lucant sacrario prolatus.

MARCELLINVS lib. 15. & 19. excelsum, eminentissimum vatem, poetam p̄cla-
rum nominat.

SENECA vatem maximum. Quia tamen lib. 22. epist. vt refert Gellius lib. 12. cap. 2. quo-
dammodo carpere ausus est, dum scripsit. Virgilius quoque noster non ex alia cauſa duros quoſ-
dam versus, & enormes, & aliquid supra mensuram trahentes interposuit, quam & ut Ennianus
populus agnosceret in novo carmine antiquitatis aliquid. Sed hoc de hypermetris, lagaris, & ace-
phalis perspicue intelligitur, de quibus multa Erythræus. Nec ista vel tantillum officiunt eius
luminibus.

MACROBIUS lib. 1. in somnum Scipionis, cap. 1. & 2. cap. 7. Homericæ perfectionis per
omnia imitator. Eodem lib. cap. 6. nullius discipline exp̄s. Lib. 2. cap. 8. quem nullius discipline
error inuoluit. Saturnal. lib. 1. cap. 16. Homerus Mantuanus. Et cap. 24. Hæc est Maronis gloria,
& nullius laudibus crescat, nullius & it uperatione minuatur. Lib. 5. cap. 1. Facundia Mantuani
multiplex est, omne genus dicendi complectitur. In Cicerone unus eloquentia tenor. Ille abundans,
torrens ac copiosus. Oratorum autem non simplex nec & una natura: sed hic fluit, & abundat: con-
tra ille breuiter & concisè dicere affectat. Nescio vtrum Macrobius in laudando Marone septa
transfilierit, qui eloquentiae studiosis plus prodeſſe argumentatur illo capite Virgilium, quam Cicero-
nem. Lege ibidem de quatuor generibus dicendi, ex quibus omnibus suam conflauit eloquen-
tiam Maro. Ibidem. Non mortali, sed diuino ingenio Maro. Et ne nimium me vocetis, qui Vir-
gilium naturæ rerum comparaui: intra ipsam enim mihi vñsum, si dicerem, decem Rhetorum, qui
apud Atticas Athenas floruerunt, stylos diuersos hunc & unum permiscuisse. Cap. 2. eiusdem libri.
Omne opus Virgilianum veluti de quodam Homerici operis ſpeculo formatum est: omnia mi-
ra imitatione describens. Et cap. 14. Virgilio Homeri dulcis imitatio. Et cap. 16. amœnitate inter-
texta, fastidio narrationum medetur. Ibidem. In omni opere Maronis Homericæ latet imitatio.
Homerus enim poesin suam ita ſententiis farſit, & singula eius διοφθέγματα vice proverbio-
rum in omni ore fungantur. Nec hæc apud Virgilium fruſtra desideraueris. Cap. 18. Fuit Vir-
gilius & scrupulose, & anxiè, ita diſſimulanter, & quæſi clanculò doctus: & multa tranſtulerit,
que vnde tranſlata ſint, difficile ſit cognitu. Ibidem. Græcas litteras non minus quam Latinas
hausit. Lib. 6. cap. 1. Quis fraudi Virgilio & vertat, ſi ad excoledum ſequendam ab antiquioribus
mutuatus ſit? cui etiam gratia hoc nomine habenda, quod nonnulla in opus ſuum, quod & eterno
mansurum est, transferendo, fecit, ne omnino memoria & veterum deleretur: quos (ſicut præſens
tempus oſtendit) non ſolū neglectui, & verū etiam riſui habere cœpimus. Denique & iudicio
transferendi, & modo imitandi consecutus est, & quod apud illum legerimus alienum, aut illius

effe

esse malimus: aut melius hic, quam ubi natum est, sonare miremur. Eundem Macrobius iste, ut absoluam, obseruantissimum artis, & naturae imitatorem alibi nominat.

FABIVS lib.1.cap.7. & 9.cap.3. vetustatis amantissimum: rursum lib.1.cap.18. auctorem eminentissimum. Lib.8.cap.7. acerrimi iudicij esse dicit. Lib.10.cap.1. vbi de poetis differit: Itaque, inquit, ut apud illos Homerus, sic apud nos Virgilius auctorissimum dederit exordium, omnium eius generis poetarum: Græcorum, nostrorumque Homero haud dubie proximus. Ibidem principem poetarum constituit, quem ceteri omnes longè sequantur, appellatque naturam diuinam, cælestem, immortalem. Lib.12.cap.11. Quantum poesis ab Homero, & Virgilio, tantum fastigium accepit eloquentia à Demosthene, & Cicerone.

DOMITIUS AFER, teste Quintil. dixit, Virgilium ab Homero secundum esse: proprietatem tamen primo, quam tertio: quod dictum versibus inclusit Alcinaeus.

DONATVS præfat. Comment. Si quis carminum horum sensum percepit, in poeta Rhetorem summum inueniet. Unde Virgilium non Grammatici, sed oratores precipui explicare debuerunt. Idem artem dicendi plenissimè demonstrat. Multorum diversa scripta complexus, & inuenta percurrit. Diversæ professionis, & diversarum artium scriptoribus benevolum se, & peritissimum doctorem præbet. Habet multa que discant patres & filii, mariti & uxores, imperator, miles, ciuis optimus, & patriæ spectatissimus cultor. In laboribus optimum quemque reip. causa fortunam, & salutem debere contemnere. Magisterio eius doceri possunt, qui se ad Dei cultum, & futura noscenda conferunt: qui illæsas amicitias amat: item quid metuat, qui fluxam fidem gerit: quales debeant esse homines, quorum præsidia necessitate postulantur, ne in arrogantiæ, aut inhumanitatis crimen incurant.

D. HIERONYMVS, Virgilius alter apud nos Homerus.

D. AVGUSTINVS deciuit. De lib.1.cap.3. Virgilius poeta maximus, omniumque præclarissimus atque optimus.

LACTANTIVS, Latinorum poetarum primus Virgilius.

EVSEBIUS CÆSARIENSIS quanti eum fecerit, apparet ex eo, quod quartam eclogam in carmen græcum transtulit, quæ adhuc in vita Constantini legitur: immò ibidem Ξερχωτερν την κατ' Καλίαν ποιητήν, θαυμασὸν αὐδέρα, οὐ μὲν πάσῃ παρδείᾳ πεκοσμηθόν, σοφωτερν ποιητὴν, poetarum Italorum facile præstantissimum, virum admirabilem, & omni doctrina eximiè ornatum, sapientissimum poetam haud veretur dicere.

Testimonia Poetarum.

CAPVT X.

ORATIVS lib.1. Satyra 10.

— molle atque facetum

Virgilio annuerunt gaudentes rure Camœnae.

PROPERTIVS, cum necdum edidisset in publicum Æneida Virgilius, iam tamen aures multorum compleuisset, sic scripsit eleg. 34. lib. 2.

A&lia Virgilium custodis littora Phœbi,
Cæsar is & fortis dicere posse rates,
Qui nunc Ænea Troiani fuscitat arma,
Iactaq; Lauinis menia littoribus.
Cedite Romani scriptores, cedite Graji,
Nescio quid maius nascitur Iliade.
Tu canis vmbrosi subter pineta Galeſi
Thyrsin, & attritis Daphnin arundinibus.
Vtque decem possint corrumpere mala puellam,
Misus & impressis hædus ab vberibus.
Fælix qui viles pomis mèrcaris amores,

PRODIDAGMATA

Huic licet ingrata Tityrus ipse canat.
 Felix intactum Corydon qui tentat Alexin,
 Agricolæ domini carpere delicias.
 Quamvis ille sua lassus requiescat auena,
 Laudatur faciles inter Hamadryadas.
 Tu canis Ascræi veteris præcepta poetæ,
 Quo seges in campo, quo viret herba iugo.
 Tale facis carmen docta testudine, quale
 Cynthus impositis temperat articulis.

IVVENALIS satyr. II.

Nostra dabunt alios hodie conuiua ludos,
 Conditor Iliados cantabitur, atq; Maronis
 Altisoni dubiam facientia carmina palmam.

OVIDIUS 1. Amor.

Tityrus, & segetes, Aeneaque arma legentur,
 Roma triumphati dum caput orbis erit.

Idem 3. de arte.

Et profugum Aenean, altæ primordia Romæ,
 Quo nullum Latio clarius extat opus.

Et ad Augustum 2. Tristium.

Et tamen ille tuae fælix Aeneidos auctor
 Contulit in Tyrios arma virumq; thoros.
 Phyllidis hic idem, teneræq; Amaryllidis ignes
 Bucolicis iuuenis luserat ante modis.

Idem de Ponto lib. 3. eleg. 4.

Res quoque tanta fuit, quantæ subsistere summo
 Aeneidos vati grande fuisset onus.

TERTULLIANVS Ouidium Medeam tragœdiam suam ex Virgilio expressisse testature eo
 loco, ubi disputatione de his, qui ex alijs auctoribus centones, & noua opera concinnabant.

PAPINIVS librum suum Thebaida compellans,

Viue precor, nec tu diuinam Aeneida tenta:
 Sed longè sequere, & vestigia semper adora.

Sedulum quoque eiusdem imitatorem nihilominus fuisse, apertum est ex iis, quæ scribit
 lib. Syluar. 4.

— tenues signauo pollice chordas
 Pulso, Maronæoq; sedens in margine templi
 Sumo animum, & magni tumulis accanto magistri.

MARTIALIS lib. 5. ad Sextum.

Sit locus & nostris aliqua tibi parte libellis,
 Quà Pedo, quà Marcus, & quaque Catullus erit.
 Et Capitolini cælestia carmina belli
 Grande cothurnati pone Maronis opus.

Lib. 8. causam afferens, cur Roman non etiam præstantibus poetis, quemadmodum ceteris
 rebus clareat, quia videlicet patroni liberales, ac munifici desint, sic vatem nostrum prædicat.

Ingenium sacri miraris abesse Maronis,
 Nec quenquam tanta bella sonare tuba?
 Sint Mæcenates, non deerunt Flacce Marones,
 Virgiliumque tibi vel tua rura dabunt.

Et lib. II.

Rara, vel æterno proxima Virgilio.

AVSONIVS in Eidyllijs.

Ilium in Aeneide celebrat dulcedo Maronis.

SILIVS ITALICVS, ad quem prædij Virgiliani Mantuae hereditas peruenit, lib. 4.

Mantua Musarum domus, usque ad sidera cantu
 Euecta Andino, & Smyrnæis æmula plectris.

Hic, & Statius Papinius poetæ haud vulgares, adeo Virgilium sunt admirati, ut dicerent, nihil
 se magis cupere, quam posse aliqua ex parte Virgiliani carminis maiestatem imitari. Immò enim
 uero

uerò Silius in poetæ sepulcro Neapoli delituit aliquamdiu, ut ab ossibus nimirum illius spiritum heroicum traheret. Iouianus quidem Pont.lib.de Liberalit.narrat, eum Virgilij sepulcrum visere solitum pènè quotidie, & muneribus quibusdam adornare. Stultè satis, sed ad exemplum amandi Virgilianum carmen sapienter. Amoris etiam Silij erga Maronem locupletissimus testis accedit Plinius, epist. 7.lib. 3. Multum vbiique librorum, inquit, multum statuarum, multum imaginum, quas non habebat modò, verùm etiam venerabatur: Virgilij ante omnes, cuius natalem religiosius celebrabat quād suum, Neapoli maximè, vbi monumentum eius adire ut templum solebat. Sannazarus idem fecit quotannis: quem affirmat Pontanus in Actio, sepulcrum poetæ & sepiissimè inuisere, & reuerendissimè venerari in more habuisse.

Et MARTIALIS lib. II.

Silius hæc magni celebrat monumenta Maronis,

Et infra.

Iam prope desertos cineres, & sancta Maronis
Nomina qui coleret, pauper & vnum erat.

LVCANVS Panegyr.ad Pisonem.

Iste per Ausonias Aeneia carmina gentes
Qui sonat, ingenti qui nomine pulsat olympum,
Mænoniumque senem Romano prouocat ore.

COLVSELLA claudens librum 10. qui est de cultu hortorum, in quo se Maronis nostri
vicarium prebere voluit.

Hactenus aruorum cultus Syluine docebam,
Siderei vatis referens præcepta Maronis,
Qui primus veteres ausus recludere fontes
Alcraeum cecinit Romana per oppida carmen.

PHOCAS Grammaticus.

Mæonij specimen vatis veneranda Maronem
Mantua Romuleæ generauit flumina linguae.
Quis facunda tuos toleraret Græcia fastus?
Quis tantum eloquij potuisset ferre tumorem,
Æmula Virgilium tellus ni Tusca dedisset?

ALCINOV S.

De numero vatum si quis seponat Homerum,
Proximus à primo tum Maro primus erit.
Et si post primum Maro seponatur Homerum,
Longè erit à primo, quisqu' secundus erit.

CORNELIUS GALLVS, vel potius quispiam Scholasticus ad Augustum.

Temporibus lætis tristamur, maxime Cæsar,
Hoc vno amissio, quem gemo Virgilium.
Sed vetuit relegi, si tu patiere, libellos,
In quibus Aeneam condidit ore sacro.
Roma rogit precibus, totus tibi supplicat orbis,
Ne percant flammis tot monumenta ducum.
Atque iterum Troiam, sed maior flamma cremabit:
Fac laudes Italum, fac tua facta legi.
Aeneamque suo fac maior nuntius ornet,
Plus fatis possunt Cæsaris ora dei.

SVLPITIUS CARTHAGINENSIS.

Iuss'erat hæc rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius, Phrygium quæ cecinere ducem.
Tucca vetat, Varusque simul, tuque optime Cæsar
Non finis: & Latiae consulis historiæ.
Infelix alio cecidit prope Pergamos igni,
Et pæne est alio Troia cremata rogo.

Imitatus est hoc epigramma Ioan. Matthæus Toscanus in hunc modum.

Gesta ducis Phrygij flammis donauerat auctor,
Extremam prohibent dum fera fata manum.
Sed Tucca, Varique verat pia cura, patrono
Cæsare Romanæ viuitis historiæ.

PRODIGIA MATA

Quam timuit saepe sibi per discrimina flammæ
Ilios antiquo plus superesse rogo?

INCERTVS, ex persona poetæ.

Mænonium quisquis Romanus nescit Homerum,

Me legat, & lectum credat utrumque sibi.

Illiū immenſos miratur Graecia campos:

At minor est nobis, sed bene cultus ager.

Hic tibi nec pastor, nec curuus deerritarator,

Hæc Graeci constant singula, trina mihi.

IOVIANVS PONTANVS lib. i. Eridani, scitissimo commento de eius infantia, de que operibus ab eo conditis, & eorum argumentis ita cecinit.

Excipit hunc, tepidoque finu complexa Melisse,
Blanda fouet, blandis conciliatque iocis.

Instratum lauri foliis, somnoque grauatum
Tutanturque; & apes, labraq; melle linunt.

Hinc Musæ placidis salicum docuere sub umbris,
Sebethus liquidis quæ fluit uber aquis.

Inde specu exceptus, viridisque in rupe Vesui
Pastor agens, cecinit Tityre coge pecus.

Huc ades o Melibœe, caper tibi saluus & hædi,
Ite domum saturi, nox venit, ite greges.

Potest lætas segetes, quo sidere vertere terram
Conueniat, Baccho qui sit & aptus ager.

Cura boum quæ sit, pecori quis cultus habendo,
Et docuit pressis mella liqueare fauis.

Felix aruorum cultu, felicior armis,
Dum profugum Æneam, dum canit arma virum.

Illi Vulcanus clypeum, sua Mulciber arma
Aptat, & in classem corruit omne nemus.

Illi fatorum seriem, gentisque togatae
Deiphobe Glauci monstrat & omne genus.

Inde sedens ebore in niueo Sebethida ad vndam,
Colligit Etruscas, Marrhubiasque manus.

Agmen agit Lausus, magnique ipse agminis instar,
Attrituque pedum terra Sabina tremit.

Et quoties raucum gemuit caua buccina, matres
Preferunt natos pectora ad ipsa suos.

O salve Italidum gentis decus, in Latium qui
Aonio ducis vertice Pieridas.

Salve & Idumæas debet cui Mantua palmas,
Cui Phœbus Latio vestit honore comam.

Sparge Charis roremque tuum, Syriofque liquores,
Parthenope violas, Mantua funde rosas.

ANG. POLITIANVS.

Proximus huic (Homero) autem, vel (niveneranda seneca)

Obstiterit fortasse prior, canit arma virumque (ctus)

Virgilius, cui rure sacro, cui gramine pastor

Ascreus, Siculusque simul cessere volentes.

Quem non tabifico mordax attingere liuor

Dente queat, liuor tandem & fandalion ausus

Carpere, cum dominam afferuit sua forma Dionen.

Idem in Manto Sylua.

Editus ecce Maro, quo non felicior alter,

Seu sylvas, seu rura canit, siue arma virumque.

Namque Syracosij cum vix assurgat auenis,

Hesiodum premit, & magno contendit Homero.

In extrema.

Semper erit magni decus immortale Maronis,

Semper inexhaustis ibunt haec flumina venis,

Semper ab his docti ducentur fontibus haustus, &c.

Sed quid ego unum & aliorum inde versum profero, cum tota de laudibus, itemque de operibus
Maronis conscripta sit?

SCALIGER *in Heroibus, ex persona poete.*

Mantua dat, Calabri rapiunt, retulere Maronem
 Sylva gregi, ruri semina, bella duci.
 Humanorum operum numeris, & carminis alti
 Exhaustis, tecum est iam mihi terra nihil.

Idem *in Manibus Catull. de Virgili inaccessa diuinitate.*

Dulcis Virgilius, Latina Siren,
 Duplex Mæonides, triplex Apollo,
 Vnus omnia, quæ ambiunt poetæ.
 O cygne, ô philomela, ver Latinum,
 Mel merum Latij, Latinæ Athenæ.
 O monstrum vitio carens. Quid ergo?
 O cælum sine nube, lux serena,
 O pontum sine fluctibus profundum.
 Men' tecum trahis, incitam' que mentem
 Ignoto attonitam rapis furore!
 O si in te penitus migro, mei q;
 Tuis, nescius, inferor medullis:
 Cur abs te doleam me abesse tantum,
 Quantum frustra alij prope esse credant?

M. ANTONIUS CASANOVA.

Dicte qui ripas Minci coluistis olores,
 Mortua vobiscum est gloria Virgilij?
 Dic mihi Parthenope, sic sis pulcherrima semper,
 Virgiliusne tuo concidit in gremio?
 Et meruit, cui contigerat nasci inter olores,
 Inter Sirenumq; occubuisse choros.

MATTHÆVS TOSCANVS.

Virgilium cælo Phœbus demisit, ut esset
 Mæoniam posset qui superare tubam.
 Se vincit sensit, tunc æmulus ipse canorum
 Ante diem Stygio mersit in amne caput.

HIERONYMVS VIDAV lib. i. Poet.

— veluti cæli post nubila, & imbres
 Extulit os sacrum soboles certissima Phœbi
 Virgilius, qui mox veterum squalore situq;
 Deterso in melius, mira omnia rettulit arte:
 Vocem animumq; deo similis. Date lilia plenis
 Pierides calathis, tantoq; affurgite alumno.
 Vnus hic ingenio præstanti gentis Achiue
 Diuinos vates longè superauit & arte,
 Aureus, immortale sonans. Stupet ipsa, pauetque,
 Quamuis ingentem miretur Græcia Homerum, &c.

Et lib. 3.

Virgilij ante omnes læti hîc super astra feremus
 Carminibus patrijs laudes, decus vnde Latinum,
 Vnde mihi vires, animus mihi ducitur vnde.
 Primus vt Aonijs Musas deduxerit oris,
 Argolicum resonans Romana per oppida carmen,
 Ut iuuenis Siculas syluis inflârit auenas,
 Vtq; idem Ausonios animi miseratus agrestes
 Extulerit sacros ruris super æthera honores,
 Triptolemi inuectus volucrî per sidera curru.
 Res demum ingressus Romanæ laudis, ad arma
 Excierit Latium omne, Phrygumq; instruxerit alas,
 Verba deo similis. Decus à te principe nostrum
 Omne, pater, tibi Graiugenûm de gente trophæa
 Suspundunt Itali vates, tua signa secuti, &c.

Testimonia quorundam eruditorum.

CAPVT XI.

PETRVS CRINITVS lib.5.cap.11. Pro comperto apud omnes est, P. Virgilium omnium philosophorum decreta atque opiniones egregie calluisse: quod ipsum cum locis multis probauit, tum in libro maximè Aeneidos 6. in quo satis abundeque videtur asseruisse, quantum videlicet humanas omnes atque diuinias disciplinas dicerit. Et lib.10.cap.6. Satis compertum, adeo multiplici & varia Virgilium praestitisse doctrina, ut & caelestia pariter, & humana maxime intellexerit: quod eius diuinum carmen probat, in quo & sacra omnia, & humanæ leges atque ritus tanta ordinatione tractantur, ut eum mirari potius homines possint, quam pro merito satis laudare.

IOVIANVS PONTANVS lib.1.de Fortitudine, sacrorum rituum scientissimum nominat. De eodem autem, & Homero coniunctim sic scribit de Fortuna lib.1. Homerus, ac Virgilius duo poeticæ duabus in linguis lumina, ab innato eiusmodi ad poetandum impetu id & terque consecuti sunt, ut si dix ipsi Græcè aut Latinè herois cantare velint numeris, non alia nec voce, nec cantu, nec numeris, nec suavitate, dignitate, magnitudine, quam quibus illi modulati sunt, canerent. Rursum dialogo Antonio in extremo. Illud. verò maximè nefandum esse, & quo quis animaduertendum supplicio prædicabat, quod essent nonnulli adeo improbi, ut non alia seratione doctos, atque in litteris claros haberi posse persuasum habeant, quam si Virgilio detrahant, si in poetarum principem dentes acuant. Qui si quando pro rei locique natura variantior, &, ut ita dicam, festiuor est, hic Homeri simplicitatem magis probant: ubi simplicior atq; castigator, tum copiam illius, & ornatum requirunt maiorem. Nunc quod Homeri ipsius nimius sectator fuerit: nunc quod ab illius imitatione longius recesserit, accusant. Aliás non probant tantum antiquitatis studium: aliás quedam sine vulo exemplo protulisse damnant. Interdum supercilium eius, interdum iocunditatem insectantur. Deniq; esse inuentos qui dicerent, scripta eius mera furtæ esse: qui censem ent Ennium quanquam rudem, & inconditum ei anteponendum: qui nullo demum ingenio, nulla inuentione fuisse nugarentur. Hoc loco rei indignitate commotum exclamare Antonium memini, improbos, facinorosos, detestabiles eos dicentem, Iouemq; ausos regnis detrudere. Quippe qui Romanæ poeticæ principem, & quasi deum quendam è suo regno, suo è solio pellere, ac deturbare conarentur. Sed nec meliore & sum fortuna patrem ipsum poeticæ omnis Homernum querebatur: laceratum, vexatum, discerptum etiam ab ignoratis fuisse, hocq; de posteris meritum, quibus lumen accendisset, retulisse, ut etiam Grammaticorum cæcipienti ignorantiae obnoxius fuerit. Censem ent igitur duos hos in duabus nobilissimis linguis, Græca, Romanaque summum iure principatum tenere, & alterum Græca, alterum Romanae poeticæ regem esse: horum dicta, inuentaq; locum, vim, auctoritatem quælegum habere. Hos venerandos, hos patres patriæ publicis priuatisq; honoribus prosequendos, his & ubiq; atq; ab omnibus assurgendum. Qui contrā sentirent, rebellium atque hostium in numero habendos esse. Atque uti subiectis populis popularibusq; nullum ius, nulla iurisdictio esset in regibus, quorum prescriptis, imperijs, decretisque ab illis pareretur: sic à litteratis omnibus, que duo hi reges decernant, ijs & ubique parendum esse. Qui aliter sentiret, contraue auderet, aqua & igni interdicendum, atq; in loca deserta exterminandum, ferisue obijciendum statuebat. Idem Actio dial. Virgilius unus de nostris poeticarum virtutum instar est omnium, ac maximè numerorum.

CÆLIUS RHODIGINVS lib.7.cap.4. Apud Græcos Homerum, apud nos Virgilium veneramus, colimus, in oculis gestamus, ex æquo ferè cum Homero stantem. Tantum potest Latinæ Mantuano cælo, sub quo eloquentiae specimen longè clarissimum & natum, & arte quadam educatum est: & quo uno post illa M. Tullij fulmina longè lateque coruscantia, aduersus Greæ

gentis

gentis fremitum nimio plus saepe intonantem coorimur, obsistimusque. Et lib. 12. cap. 8. Virgilius nullius doctrinæ inscius, & vetustatis usque ad anxietatem obseruator. Item lib. 12. cap. 3. Virgilius ut in alijs summus, ita & agriculturæ disciplinam, Columellæ testimonio, carmine potentem facit. Quo eum nomine plerique litterati, ac probi obseruant, velut & pulchrius i.e. templorum sacra. Ita est doctrina multifarius, & morum sanctitudine præcellens.

LUDOVICVS VIVES lib. 3. de disciplinis. Æneis Virgilij grande opus, & plenum gravitatis, ac rerum bonarum.

PTRVS VICTORIVS Prolegom. in Poeticen Aristotelis. Cum idoneam materiam, propriamque eius carminis sumpisset, plurimum ipsam studio suo, diligentiaque elaborauit, atque cumulauit. Nam & Homerum ducem sibi proposuit, ipsumque omni in parte sui poematis expressit, vel, ut quidam volunt, potius expilauit. Quin certè tanquam apis quædam singulos eius flores, ut tragicorum etiam, reliquorumque optimorum & Græcorum, & Latinorum poetarum lustrauerit, indeq; suauissimum mel confecerit, dubitari non potest.

TVRNEBVS Aduers. lib. 18. cap. 32. Virgilij poesis omnibus est illa quidem ingenij, doctrinæque luminibus exornata. Idem lib. 19. cap. 18. Maro quantus quantus est, imitatione, & iudicio euasit. Ac cum plerique imitatores putidi & inepti sint, & pene ridiculi, solum Maronem imitari nunquam dedecet. Idem tam aptè & accommodatè facit, ut sua afferre, non aliena & surpare videatur. Et lib. 22. cap. 15. Cum in omnibus poetis, tum in Marone nihil, ut in expeditione subito cursimque prætereundum est, nec lectorem expeditum, & cursorem, sed cunctatorem, & in singulis hærentem desiderat, cum otiosum in eo nihil sit, aut temerarium.

M. ANTONIVS MVRETVS præfat. Comment. in Catull. Quo viro statuo nihil fieri posse diuinius. Ibidem. Cui videar iniuriam facere, si eum ullo modo cum ceteris comparem. Et orat. 3. volum. 2. Ad Virgilij gloriam pertinet, alios poetas legere, ut intelligamus quantum is præstet. Item orat. 10. Æneis poema est, non tantum inter omnia Latina sine dubitatione præstantissimum, sed etiam Græciæ gloriam in magnum discrimen vocans.

IVLIVS SCALIGER in Poetica sua laudibus Virgilij plenus est. Quem quidem, quod necesse non fuit, ita facit optimum ac præstantissimum, ut Homerum illius comparatione prope modum faciat deterrimum, & vix lectu dignum: cum tamen eum omnis antiquitas non sine iustissima causa tam vehementer celebrasse, & tam studiosè, aßidueque lectitasse, & tam exquisitis honoribus coluisse videatur. Sed ad Scaligeri pronuntiata atque sententias encomiasticas accedamus. Solus poetæ nomine illi dignus videtur, poetarum rex, diuinus Maro, pater poeseos, altera natura, solus omnium poetarum nunquam ineptiens, solus Maro verus poeta, deus poetarum, Venus Latinæ munditiæ. Super illis versibus Eclog. 10. Venit & opilio, &c. Audiamus nunc Apollinem ipsum loquentem. Neq; enim ille cum pastor esset, iucundioribus, aut teretioribus cecinit numeris, quam Maro noster. Cum Virgilio nullus aut arte, aut iudicio comparandus. Humanam vitam nemo melius, ac prudentius Virgilio nouit: verum pauci eam artem declararunt: Grammatici in cymbis quidem sunt, marisq; transmittunt superficiem Maronian. Nullus profectò philosophorum præceptis aut melior, aut ciuilior euadere potest, quam ex Virgilij lectione, qui non solum humana superauit ingenia, verum etiam se quasi parem extulit naturæ: excellentissimus omnium poetarum. Virgilius semper sublimi spiritu, & generosa oratione, nunquam tamen sui similis. Vnus Maro nunquam mortale quidquam sonat. Totus liber Hesiodi nec cum unico versu Georgicon comparandus. Nec Iupiter meliores versus faciat. Deus, phœnix, lex illa unica poetarum, princeps idearum, Apollo noster. Virgilius artem ab Homero rudem acceptam, lectoris naturæ studijs, atque iudicio ad summum extulit fastigium perfectionis. Quodque per paucis datum est, multa detrahendo fecit auctiorem. Neque enim in mole frequentiaue orationis, sed in castitate atq; frugalitate magnitudo constituta est. Rerum quoque delectum eiusmodi habuit, è quarum splendore lusculentus ille nitor suis adiungeretur. Nam quemadmodum in ambitu ipso vita nostræ multa sunt,

pauca delectant, pauciora parunt admirationem: ita in poeta pectus multa se se insinuant: non omnia sunt admittenda. Ille vero qui cum Marone faciat, malit profecto etiam boni quipiam tollere, quod vel solum suspicionem afferre queat offensionis. Evidem vnum illum censeo scuisse, quid esset, non ineptire. Vnum esse inter omnes unicum, singulis autem instar omnium. Fudit Homerus, hic collegit: ille sparsit, hic composuit. Homerus ergo cum vita nostra duas instituerit rationes, ciuillem prudentiam in Ulyssae, militarem in Iliade, easque tanquam duas species in duobus viris ostenderit, in uno utramque Aenea composuit Maro: cui etiam, sicut alibi diximus, addidit pietatem. Quod si, ut solent, iactabundi propterea prætulerint Homerum, quia fuerit inuentor argumenti, quid aliud faciunt, quam ut didicisse nos fateamur? illi præceptorem a nobis superatum contestantur? Denique quantum a plebeia ineptaque muliercula matrona distat, tantum summus ille vir a diuino viro nostro superatur. Alibi. Admonitum te velim, poetas, qui post Virgilium fuerunt, de clamatoribus similes videri mihi: qui dum argutè dicant aliquid, nihil pensi habent, quid cuique parti maiestatis vel incommodeat, vel commodeat: quare & numeros laedi necesse est, & perire gratiam ex affectatione. Imitationis exemplum, regula, principium, finis esse debet nobis Maro. Nam quemadmodum Antonius apud Ciceronem de poetis: videntur enim ipsi alia lingua locuti: ita nobis de Virgilio dici solet, &c. quem locum supra protuli cap. 8. cum de Virgiliana elocutione agerem. Homerus moles quidem, sed, ut ait Ouidius, rufus, indigestaque. Virgilius autem eiusdem poetæ deus, & melior natura. Idem de Aeneide ita loquitur semper, ut eam appelle opus diuinum, incomparabile, absolutissimum, politissimum, consummatum, limatissimum, perfectissimum, nunquam satis laudatum.

ANTONIVS MINTVRNVS lib. 1. de Poeta. Quod enim per deos immortales dicendi genus, que figura, qui verborum delectus, que compositio, que ornamenta orationis, que lumina luculentissime in illo non apparent? Deinde quis vñquam in pictura excellere visus est, quin tempora, loca, euenta, permotiones animi multò is melius, multoq; evidentius ob oculos posuerit? Que præterea pars virtutis, que ratio morum est, quam ille planissime non expresserit? Iam vero quæ tam multiplicis, obscuræq; inuestigationis disciplina, que studia doctrinæ ita mirabilis & recondite, cuius non ille inter poemata, que conscripsit, principia seminaq; asperserit?

PETRVS NANNIVS Miscell. lib. 2. Græcorum fontium latices hausit pleno ore Virgilius.

FABIVS PAVLINVS, Hebdomad. Virgilian. lib. 1. Sed admirabile est (ut de ceteris nunc sileam) quam vñus inter omnes Latinos emineat in omni genere laudis nostra Maro: in quo tot sunt congesta bona atque virtutes, ut nihil putem cogitari posse diuinus: cuiq; tantum abest, ut quenquam anteferendum putem, ut nullum arbitrer fuisse poetam tam impudentem, qui plura, quam in hoc sunt, tacitus auderet optare: aut tam sui amantem, tantoque opinionis errore, & mente captum, ut cum eo existimaret se posse conferri. Di immortales, quanto est in hoc poetæ rerum omnium scientia, quanto in omni genere dicendi varietas, quanto vis, quanto copia? Non est in hoc, ut in ceteris plerisq; verborum volubilitas inanis, nulla subiecta sententia, atq; materia digna philosopho: sed ex infinita magnarum rerum & artium cognitione efflorescunt, atque redundant nervosa illa, & prope diuina carmina. Non modò fabularum lenocinijs, & quasi cincinnis ad voluptatem tantum comparatis suum carmen exornat: sed ex abditis & reconditis omnium artium fontibus pulcherrima quedam haurit, & in texendo carmine adeò aptè, & ornatè collocat, ipsarum etiam fabularum circumuestiens plerunq; inuolucris, ut ea meditando agnoscens docti lectoris animus, expleatur suavissime lectionis voluptate. Et hoc cogitanti mihi sapienter permirum video, quod nullus sit artifex, nemo philosophus, nemo mathematicus, aut illustris alicuius scientiae, & litterarum peritus, nemo diuinarum rerum, & sacre doctrinæ prudens, quam Graci vocant Geologici, qui non vel maxima sue artis atque scientiae monumenta in huic poetæ lectione reperiatur, si paulo attentius legerit.

M. ANTONIVS MAIORAGIVS Praefat. in IV. Aeneid. Quid autem utilitatis
hac

hæc in se habeant, quis est adeò stupidus, quin intelligat? Si quis enim Aeneæ vitam sibi proponat imitandam, an non omnium virtutum non adumbratam, sed expressam effigiem videbit? Nam vbi melius, quid virtus, & quid sapientia possit, inuenies, quam in hoc diuino Virgilij opere? Quam enim pium, quam religiosum, quam iustum, quam prudentem, quam fortem, quam temperatum Aeneam suum fuisse ostendit? quam deinde sanctas, quam sapientes ubique sententias interserit? quot ubique præcepta sapientiae colligere licet? Certè quod de Homero dicit Horatius, idem nos de Virgilio, & meritissimò quidem dicere possumus.

Qui, quid sit pulchrum, quid turpe, quid vtile, quid non,
Plenius, ac melius Chrysippo, & Crantore dicit.

Addo etiam Platone, & Aristotele melius. Nam quæ præceptis, & theorematibus philosophi docent, hic poeta noster expressis exemplis ostendit. Quid autem de varia atq; multiplici doctrina, quæ ex Virgiliana lectione percipitur, commemorem? In quo tam pura & candida locutio, tam admirabilis carminum structura, tam suavis rhythmorum modulatio, tot reconditæ, & memoratæ dignæ historiae, tot eloquentes, & summa arte oratoria consestæ orationes, tot loci ex intima naturalium questionum subtilitate repetiti conspiciuntur, ut admirandum maxime sit, in uno homine tantam fuisse scientiam, ut diuinus certè potius quam mortalis fuisse existimari debeat. Nullus enim unquam in hoc auctore errorem inuenit, qui alicuius esse momenti videretur. Quanam igitur utilior lectio reperiri potest, quam eius auctoris, in quo nihil est omnino, quod reprehendi possit, & in quo scientiarum omnium quasi lumina quedam fulgentissima splendent?

ERUDITVS QVIDAM Præfat. in Virgil. Nempe quod de Romanæ eloquentie perenni fonte M. Tullio Cicerone quidam dixit, illius celebrationi non alium quam Ciceronem laudatorem satisfacere posse: id in Maronem nostrum non minus quadrare mihi persuasum habeo, quem nemo nisi Maro ipse elogio satis digno predicare poterit: tanquam in quem non illa duntaxat, quæ de poetica facultatis dignitate ac præstantia tractamus, cadere videntur vniuersa: sed etiam, si quæ est facultatis illius non modò humana, verùm & diuina commendatio, ea in hoc Latinorum Homero, & poetarum Platone tota se ostendit: ut natura, quæ nihil in uno aliquo genere omni ex parte perficere atq; cumulare solet, ne scilicet, quod ceteris largiatur, sibi non suppetat, in hoc consuetudinis sua obliterata videatur, vni omnia tribuendo.

Alij demum antiquitatis altissimum gurgitem, principem summum, antistitem, deum poetarum (quomodo Cicero de Platone, deus philosophorum) auctorem eloquentiae, flumen, fontem scientiarum, diuinum vatem, Latinum Homerum, humanæ sapientiae Oceanum, eruditissimum, doctissimum, prudentissimum, diligentissimum, ingeniosissimum vocant. Denique summi oratores, scriptoresq; huius versibus tanquam oraculis vtuntur. Plerique omnes Rethores, qui artis præcepta post Ciceronem scripserunt, sine poetæ huius testimonij, & versibus regulas suas explicare aut noluerunt, aut non potuerunt. De eius porro cum Homero comparatione, & laudibus, qui volet, multa leget apud Barthol. Marantanum Lucullan. quæst. lib. 1. non longè ab initio. Et apud Scalig. lib. 3. cap. s. Denique ne nos quidem, quantum Maronianam poesin intelligimus, quantumq; in hisce rebus scientia, & iudicio valemus (in quo tenuitatem nostram libenter confitemur)

non multa cum in ipsa præfatione, tum verò totis Prodigmatis, quod vidisti, ad eius claritudinem, Maronis inquam, & ὑπέμενον
& velut in conspectu ponendum contulimus.